

Т. В. Шкура

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка вул. Остроградського, 2, Полтава, 36003, Україна
shctanya@ukr.net

ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ ТА ОХОРОНИ РІДКІСНИХ СТЕПОВИХ ЕФЕМЕРОЇДІВ ЛІВОБЕРЕЖНОГО ПРИДНІПРОВ'Я

У статті наведено результати історії вивчення та охорони рідкісних степових ефемероїдів Лівобережного Придніпров'я. Умовно виділено чотири періоди та два етапи, які відрізняються різними напрямками.

Перший період (середина XIX ст. – кінець XIX ст.) характеризується відомостями про окремі місцезнаходження степових ефемероїдів, які виявлені в ході флористичних досліджень.

Протягом другого періоду (початок XX ст. – 70 рр. XIX ст.) за результатами флористичних і геоботанічних досліджень регіону з'являються нові літературні дані про знахідки всіх п'яти видів у межах Полтавської та Сумської областей.

У третьому періоді (1970–2000) пріоритетним є созологічний напрямок досліджень, поряд із флористичним та фітоценотичним; усі разом вони були спрямовані на виявлення та збереження нових місцезнаходжень рідкісних степових рослин, занесених до першого видання Червоної книги України (*Crocus reticulatus* Steven ex Adam, *Bulbocodium versicolor* (Ker. Gawl.) Spreng.), а також до списків рослин, що охороняються в Полтавській області (*Bellevalia sarmatica* (Pall. ex Georgi) Woronow, *Hyacinthella leucophaea* (K. Koch.) Schur, *Muscari neglectum* Guss. ex Ten.). Перший етап (1970–1990) відрізняється новими знахідками *Crocus reticulatus*, *Bulbocodium versicolor*, *Hyacinthella leucophaea* (понад 70 зразків зберігаються у фондах РВ) та створенням декількох ботанічних заказників за ініціативою полтавських ботаніків. Найбільша кількість місцезнаходжень усіх п'яти видів була виявлена у 90-ті роки (другий етап) у ході оптимізації природно-заповідної мережі Полтавської області. Більшість степових ділянок із чисельними популяціями рідкісних степових ефемероїдів увійшли до складу природно-заповідної мережі (29 об'єктів).

Особливістю четвертого періоду (2000 – нинішній час) є проведення комплексних ботанічних досліджень на існуючих та проєктованих територіях природно-заповідної мережі, у т. ч. започаткування популяційних досліджень у Лівобережному Придніпров'ї, теоретичних і практичних розробок щодо розбудови регіональної та національної екомереж.

Ключові слова: Лівобережне Придніпров'я, ефемероїд, рідкісний вид, созологічні дослідження.

Вступ. Збереження рідкісних та зникаючих видів рослин в умовах природних екосистем є одним із пріоритетних завдань заповідної справи. Лівобережне Придніпров'я (далі ЛП) – лісостеповий регіон, розташований у центральній частині України, характеризується найвищим відсотком розораності. Степи даного регіону займають близько одного відсотка від загальної площі. Такі ценози зазнали значного ступеня деградації, що стало причиною рідкісності багатьох степових рослин. До таких видів належать *Bulbo-*

codium versicolor (Ker. Gawl.) Spreng., *Crocus reticulatus* Steven ex Adam, що занесені до Червоної книги України, та *Bellevalia sarmatica* (Pall. ex Georgi) Woronow, *Muscari neglectum* Guss. ex Ten., *Hyacinthella leucophaea* (K. Koch.) Schur, які є регіонально рідкісними і охороняються на обласних рівнях у межах ЛП та в інших регіонах. Їх популяції зазнають фрагментацій під впливом трансформації екоотопів, раннього весняного палу, знищення на букети та для оздоблення квітників, що, в свою чергу, призводить до поступового скорочення чисельності, щільності; просторової, вікової деградації структур популяцій. Усі вищеперераховані види є високодекоративними рослинами, від яких походять чисельні сорти. Історія вивчення особливостей хорології, фітоценології та оцінка стану популяцій рідкісних степових ефемероїдів ЛП на популяційному рівні, як компонентів екосистем тісно пов'язана із розвитком флористичних, фітоценотичних, геоботанічних популяційних досліджень на території Сумської, Полтавської областей та України загалом.

Матеріали та методи. Матеріалом для даної роботи слугували результати досліджень літературних джерел, матеріали гербарних фондів Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАНУ (KW), Львівського державного природничого музею НАНУ (LWS), Інституту екології Карпат НАНУ (м. Львів (LWE), Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАНУ (KWHN), Донецького ботанічного саду НАНУ (DNZ), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (KWU), Полтавського краєзнавчого музею (PW).

Результати та їх обговорення. З метою дослідження історичних аспектів вивчення рідкісних степових ефемероїдів ЛП, на основі аналізу літературних відомостей та гербарних матеріалів, нами виділено чотири періоди та два етапи, які відрізняються різними напрямками ботанічних досліджень.

Перші окремі відомості про місця знаходження рідкісних степових ефемероїдів на території Лівобережного Придніпров'я пов'язані з флористичними дослідженнями, здійсненими академічними експедиціями, які були організовані Російською Академією наук. У них брали участь такі видатні вчені, як П.С. Паллас, В.Ф. Зуєв. Результати експедицій були підведені лише на початку XIX ст. і стали підґрунтям для флористичних зведень. У середині XIX ст. у Київському університеті детально досліджує флору Середнього Придніпров'я плеяда відомих ботаніків. Значний флористичний матеріал міститься в книзі «Труды комиссии при Киевском университете Святого Владимира для описания губерний Киевского учебного округа», яка була періодичним звітом за результатами експедицій з 1849 по 1895 рр., де працювали Є.Р. Траутфеттер, В.В. Монтрезор, А.С. Рогович, І.Ф. Шмальгаузен. У їх роботах основна увага надається вивченню природи губерній, що входили до Київського навчального округу (Київської, Волинської, Подільської, Полтавської, Чернігівської). В «Обозрениях» А.С. Роговича (Рогович, 1855), В.В. Монтрезора (Монтрезор, 1898), у флористичних зведеннях І.Ф. Шмальгаузена (Шмальгаузен, 1886) з флори України та деяких суміжних територій та Й.К. Пачоського (Пачоський, 1892) наведені місцезнаходження багатьох рослин ЛП.

У кінці XIX – на початку XX ст. флористине різноманіття півдня Полтавської області вивчав М.В. Цингер. У його роботах наводяться відомості про місця зростання *Bellevalia sarmatica*, *Crocus reticulatus*, *Hyacinthella leucophaea* в Карлівському районі, які підтвержені гербарними зразками KW, LWS і збереглись донині (Цингер, 1901).

Значною подією першого періоду стала експедиція, організована Лісовим департаментом для проведення природничо-історичного дослідження Полтавської губернії, яку очолив В.В. Докучаєв. У складі експедиції вивченням флори Полтавщини займався видатний російський учений А.М. Краснов. Для роботи були відібрані ряд повітів губернії (Полтавський, Хорольський, Лубенський та Кобеляцький). За результатами досліджень учений склав повний список рослин губернії і вказав місцезнаходження окремих рідкісних видів (Краснов, 1891). Особливе значення має його робота «Ботанико-географический

очерк Полтавской губернии» (Краснов, 1894), що містить перші відомості про рослинний покрив ЛП (а саме Полтавської та Харківської областей), де зазначені місця зростання для *Bellevalia sarmatica*, *Crocus reticulatus*, *Hyacinthella leucophaea*. Загальна характеристика степів регіону була наведена у 1892 р. В.В. Докучаєвим з використанням робіт А.М. Краснова, С.О. Іллічевського, М.Ф. Ніколаєва. Зовсім відсутні для цього періоду згадки про *Muscari neglectum*.

Упродовж другого періоду (початок ХХ ст. – 70 рр. ХІХ ст.) за результатами флористичних і геоботанічних досліджень регіону з'являються нові літературні дані про знахідки всіх п'яти видів у межах ЛП. Для цього періоду наявні малочисельні відомості про *Crocus reticulatus* (1914, 1915 Г. Оголевець РВ; 1894, Б. Левандовський (Бордзіловський, 1950); 1927, В.Ф. Ніколаєв (Ніколаєв, 1927); 1922 Д.К. Зеров КВ; 1926, Є.М. Лавренко КВ; 1922, О. Капеллер) та *Bulbocodium versicolor* (1849, Августінович КВ; 1850, П.С. Рогович КВ; 1927, Г. Оголевець; 1927, Малічевський КВ; 1927, М.Ф. Ніколаєв; 1928, І.Г. Зоз КВ). Найбільша кількість повідомлень про місця зростання степових ефемероїдів відомі для *Hyacinthella leucophaea* (1896, Табуранська КВ; 1914, Г. Оголевець РВ; 1921, Педан; 1924, Полянська КВ; 1927, 1929 М.Ф. Ніколаєв КВ; 1930, Д.К. Зеров КВ; 1924, Полянська КВ; 1914, Г. Оголевець РВ; 1894, Б. Левандовський; 1937, Мулярчук КВ; 1928, Ю.Д. Клеопов КВ. Знаходимо поодинокі гербарні збори та літературні свідчення про *Bellevalia sarmatica* (1907, Гашишен LWS).

Всебічне вивчення рослинного світу Полтавщини проведено ботаніком Полтавського музею С.О. Іллічевським. Ним описана флора відносно великих на той час залишків цілинних степів, переважно в південній та південно-східній частинах регіону, а саме: Академічний степ (близько 200 га), Дібровська цілина (300 га), Струківський степ (100 га), Ланнівська цілина (150 га) (Іллічевський, 1928).

У роботах С.О. Іллічевського та В.Ф. Ніколаєва зазначаються не лише дані про місця знаходження, а також вказуються еколого-ценотичні умови місцезростань, зокрема для *Bulbocodium versicolor*, *Hyacinthella leucophaea*, *Crocus reticulatus*, *Muscari neglectum* (Ніколаєв, 1927). С.О. Іллічевським до гербарію Інституту ботаніки НАН України передані зібрані матеріали, які були використані при підготовці 12 томного видання «Флори УРСР» (1936-1965) (Бордзіловський, 1950). У третьому томі знаходимо відомості про степові ефемероїди Лівобережного Придніпров'я: точне місцезнаходження, автор знахідки, часто – дата зборів, підтвердження гербарними матеріалами. Слід відзначити, що відомості про зібрані раніше (у першому періоді) гербарні матеріали степових ефемероїдів були використані у «Флорі УРСР». У цьому виданні відомості про місцезнаходження *Bellevalia sarmatica* в межах ЛП подані з посиланням на таких авторів: М.В. Цингер, Є.І. Бордзіловський, А.М. Краснов; *Bulbocodium versicolor* – Д.К. Зеров, П.С. Рогович, М.Ф. Ніколаєв, С.О. Іллічевський, Є.І. Бордзіловський, Є.М. Лавренко, І.Г. Зоз; *Crocus reticulatus* – М.Ф. Ніколаєв, Наумов, Августінович, Б.А. Барсуков, С.М. Варганський; *Hyacinthella leucophaea* – Д.К. Зеров, П.С. Рогович, М.В. Цингер, М.Ф. Ніколаєв, Наумов, В. Гагман, Августінович, Б. Левандовський, Кенітцер, Чернієвський; *Muscari neglectum* – М.В. Цингер, Августінович, С.О. Іллічевський, Лоначевський.

Детальні дослідження степової рослинності південно-східної частини регіону «Академічний степ», площею 207 га, проведені Ю.Д. Клеоповим. На той час вона отримала статус заповідника АН України (Клеопов, 1934).

За часів, коли степ інтенсивно випасався (20-30-ті рр. ХХ ст.), перша загальна характеристика рослинного покриву «Михайлівської цілини» наведена в роботі Є.М. Лавренка (Лавренко, 1928). В цих роботах згадки про рідкісні степові ефемероїди ЛП відсутні.

Про зростання *Bulbocodium versicolor* свідчать збори С.С. Харкевича, З.А. Саричевої, Л.Г. Оляницької, Пашко, Латищенко; про *Hyacinthella leucophaea* – Г.І. Білик, Рогаль, С.С. Харкевич, З.А. Саричевої.

У третьому періоді (1970–2000) пріоритетним є созологічний напрямок досліджень, поряд із флористичними та фітоценотичними, які були спрямовані на виявлення та збереження нових місцезнаходжень рідкісних степових рослин, занесених до першого видання Червоної книги України (для *Bulbocodium versicolor* наведено три місцезростання, для *Crocus reticulatus* – жодного), а також із списків рослин, що охороняються в Полтавській області (1979).

Перший етап (1970–1990) відрізняється новими знахідками рідкісних степових ефемероїдів. Наприкінці 70-х років ХХ ст. починається більш активний та комплексний підхід у вивченні рідкісних рослин флори Полтавщини та їх збереження на територіях заповідних об'єктів. У цей час дослідження очолив Д.С. Івашин, який разом із відомими полтавськими ботаніками та природоохоронцями Р.В. Ганжою, О.А. Стасілюнас, Т.П. Головою, М.Д. Литвиною виявив нові місця зростання рідкісних рослин в області та запропонував створення заповідних територій (Івашин, 1992). Завдяки їх праці були встановлені 72 місця зростання рідкісних видів рослин, у тому числі рідкісних степових ефемероїдів. Унаслідок виявлення на територіях рідкісних степових ефемероїдів були створені заказники «Величківський», «Воскобійницький» (Шишацький р-н), «Драбинівка» (Кобеляцький р-н, Полтавська обл.).

Значну кількість місцезнаходжень ефемероїдів підтверджено гербарними зразками, що нині зберігаються в гербарії Полтавського краєзнавчого музею (РВ). Гербарні зразки *Bulbocodium versicolor* передали Г. Волик, А. Яреха, Р.В. Ганжа, М.Д. Литвинова, Д.С. Івашин, Н.А. Ткаченко; *Hyacinthella leucophaea* – Д.С. Івашин, Н.А. Ткаченко, Р.В. Ганжа, Г. Волик; *Crocus reticulatus* – Д.С. Івашин, В.І. Гонтарь, Р.В. Ганжа, В.О. Мокляк, О. Котлін; *Muscari neglectum* – Т.П. Голова, Д.С. Івашин. Проаналізувавши дані гербарію, можна зробити висновки, що найбільш дослідженими територіями в Полтавській області були Великобагачанський, Глобинський, Диканський, Карлівський, Кобеляцький, Машівський, Лохвицький, Полтавський, Новосанжарський, Чутівський, Шишацький райони. З 80-х рр. осередком вивчення рідкісних рослин області є кафедра ботаніки Полтавського педагогічного інституту (нині університету), де цей напрямок здійснювали викладачі О.А. Стасілюнас, Р.В. Ганжа, В.В. Буйдін, О.М. Байрак, С.В. Гапон, Л.Д. Орлова, та кафедра екології і ботаніки Полтавського сільськогосподарського інституту (нині аграрної академії), де працює В.М. Самородов. Ними проведена робота щодо виявлення нових місцезростань деяких рідкісних степових рослин, зокрема рідкісних степових ефемероїдів, гербарні зразки яких передані до Полтавського краєзнавчого музею (Байрак, 2005). Серед них для *Bulbocodium versicolor* наводяться дані про місцезростання у Глобинському, Полтавському, Чорнухинському районах; для *Crocus reticulatus* – у Глобинському, Лохвицькому, Новосанжарському, Чутівському.

У виданні «Рослинність УРСР. Степи, кам'яністі відслонення, піски» (Рослинність УРСР, 1973) узагальнені відомості про закономірності розподілу та наведені детальні характеристики степової природної рослинності, в тому числі, на території Лівобережного Придніпров'я.

Найбільша кількість місцезнаходжень усіх п'яти видів була виявлена у ході комплексних досліджень рідкісних видів флори і вивчення їх еколого-фітоценотичних та созологічних особливостей (90-ті роки, другий етап) під керівництвом Т.Л. Андрієнко. Для реалізації даної мети проводились, в першу чергу, геоботанічні та флористичні дослідження існуючих та проєктованих заповідних ділянок, зокрема степових, де також зазначали нові місцезнаходження рідкісних ефемероїдів (Байрак, 2001, 2008). За результатами проведених комплексних досліджень існуючих та проєктованих заповідних територій було виявлено значну кількість нових місцезнаходжень рідкісних видів рослин, у тому числі рідкісних степових ефемероїдів. Більшість степових ділянок із чисельними

популяціями цих видів увійшли до складу природно-заповідної мережі (29 об'єктів). Відомості про їх поширення та охорону наведені у ряді праць (Байрак та ін., 1998, 2003, 2008). Окремі відомості про поширення, еколого-ценотичні особливості та місця зростання степових ефемероїдів вивчалися в ході детальних обстежень рослинності степових ділянок (Коротченко, 1996, 1997), а також проведення флористичних, систематичних і геоботанічних дисертаційних досліджень окремих регіонів територій такими науковцями, як Н.О. Стецюк, І.А. Бабко, Н.І. Гальченко. Відомості про сучасний стан флори і рослинності Полтавщини узагальнені та проаналізовані в монографії «Атлас рідкісних і зникаючих видів рослин» (Байрак, 2005), де вперше закартовано поширення рідкісних видів рослин, у тому числі степових ефемероїдів. Відомості про рослини, занесені до червоного списку Сумської області, а також рослини занесені до Червоної книги України, що виявлені на території Сумської області, наведені в монографіях авторського колективу О.С. Родінки, К.К. Карпенка, А.П. Вакал, І.В. Гончаренка (Карпенко та ін., 2001, Родінка, 2004, Родінка та ін. 1996). У 1992 р. були вперше опубліковані узагальнені дані про рідкісні рослини (110 видів) та тварини (52 види) Полтавщини у книзі «Щоб росли горицвіти» (Івашин та ін., 1992), де наведені описи степових ефемероїдів.

У кінці ХХ ст. науковці розробляють шляхи охорони рідкісних видів рослин регіону, увагу приділяють вивченню проблем збереження рідкісних рослин на популяційному рівні (Гончаренко та ін., 1998).

Четвертий період (з 2000 р. – нинішній час) характеризується започаткуванням теоретичних та практичних розробок щодо проектування та розбудови регіональної екомережі у складі природного регіону ЛП. З 2000 р. у межах даної програми, здійснюються дослідження по існуючим та проєктованим заповідним територіям Полтавської області. Результати досліджень опубліковані в монографіях «Еталони природи Полтавщини» (Байрак та ін. 2003), «Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини», «Ботанічний заказник «Драбинівка» (Байрак та ін., 2006).

Цілеспрямоване вивчення поширення та стану популяцій рідкісних степових ефемероїдів на території ЛП розпочалося відносно недавно (на початку ХХІ ст.) і залишається актуальним у наш час. До цього часу відомі лише фрагментарні дані. Результати окремих флористичних, популяційних досліджень та історії соціологічних досліджень рідкісних рослин, у тому числі, степових ефемероїдів опубліковані в ряді праць В.І. Мельника та ін. (Мельник та ін. 2006, 2007), Т.В. Криворучко (2006), О.М. Байрак (Криворучко, 2005, 2006), І.В. Гончаренко, К.К. Карпенко (Гончаренко та ін., 1998), Л.М. Гомлі та Д.А. Давидова (Гомля та ін., 2008), І.Є. Шапаренко (Шапаренко, 2012), І.Г. Ольшанського (Ольшанський, 2018), Н.О. Смоляр, О.Р. Ханнанової (Смоляр та ін., 2016).

У період з 2002-2005 рр. полтавські ботаніки здійснюють флоросоціологічні дослідження в рамках впровадження природоохоронних проєктів: «Інвентаризація місцезростань погранично-ареальних рослин Полтавщини, занесених до Червоної книги України, та регіонально-рідкісних, а також рідкісних угруповань, занесених до Зеленої книги України», «Оцінка стану популяцій рідкісних видів рослин-ефемероїдів Полтавщини, занесених до Червоної книги України» (Байрак та ін., 2006).

Упродовж 2005 р. проведено обстеження Псільського екокоридору з метою визначення існуючих і перспективних природних ядер та буферної зони шляхом оцінки біологічного різноманіття існуючих та проєктованих заповідних територій в межах п'яти районів (Зіньківський, Шишацький, Великобагачанський, Решетилівський, Козельщинський).

Висновки. В історії вивчення рідкісних ефемероїдів на території ЛП виділено чотири періоди. У перші два періоди (друга половина ХІХ ст.– перша половина ХХ ст.) у ході флористичних та геоботанічних досліджень виявлені окремі місцезнаходження *Crocus reticulatus*, *Bulbocodium versicolor*, *Hyacinthella leucophaea*, більшість із яких не вціліли до тепер, окрім популяцій у заповіднику «Михайлівська цілина» та колишньому «Карлів-

ський степ». У III періоді (з 1970 р.) за результатами созологічних досліджень виявлено найбільшу кількість сучасних місцезнаходжень *Crocus reticulatus*, *Bulbocodium versicolor*, *Hyacinthella leucophaea*, *Muscari neglectum*, *Bellevalia sarmatica* та здійснюється їх охорона у природно-заповідній мережі. Популяційні дослідження рідкісних ефемероїдів та охорона *ex situ* характерні для IV періоду.

Список використаної літератури:

- Байрак О.М. Фіторізноманітність Лівобережного Придніпров'я: автореф. дис. доктора біол. наук. Київ, 2000. 30 с.
- Байрак О.М., Криворучко Т.В. Еколого-ценотичні особливості рідкісних ефемероїдів Полтавщини. *Екологія. Біологічні науки*: зб. наук. пр. відп. ред. О.М. Байрак. Вип. 4 (37). Полтава, 2004. С. 174–180.
- Байрак О.М., Криворучко Т.В. Особливості поширення рідкісних ефемероїдів на території Полтавської області та стан їх охорони. *Наукові основи збереження біотичної різноманітності*: тематичний зб. Інституту екології Карпат НАН України. / Відп. ред. М. Козловський. Випуск 5. Львів: «Ліґа-Прес», 2004. С. 14–20.
- Байрак О.М., Самородов В.М., Стецюк Н.О., та ін. Збережи, де стоїш, де живеш. Полтава: Верстка, 1998. 204 с.
- Байрак О.М., Самородов В.М., Стецюк Н.О. В гаю заграли проліски. Полтава: Верстка, 2001. 77 с.
- Байрак О.М., Стецюк Н.О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. Полтава: Верстка, 2005. 248 с.
- Байрак О.М., Стецюк Н.О. Конспект флори Полтавщини. Вищі судинні рослини. Полтава: Верстка, 2008. 196 с.
- Байрак О.М., Залудяк М.І., Стецюк Н.О. та ін. Еталони природи Полтавщини. / Під заг. ред. Байрак О.М. Полтава: Верстка, 2003 – 212 с.
- Байрак О.М., Шевель І.М., Грицай І.А. та ін. Ботанічний заказник «Драбинівка». / Під заг. ред. Байрак О.М. Полтава: Верстка, 2006. С. 94–99.
- Бордзіловський Є.І. Лілійні – *Liliaceae* Hall. УРСР. К.: Видав. АНУРСР, 1950. – Т. III – С. 223–233.
- Гомля Л.М., Давидов Д.А. Флора вищих судинних рослин Полтавського району. Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2008. 212 с.
- Гончаренко І.В., Карпенко К.К. Брандушка різнокольорова (*Bulbocodium versicolor* (Ker.-Gawl.) Spreng.) на Сумщині. *Вакалівщина*: зб. наук. праць. / Відп. ред. Лебідь Є.О. Суми, 1998. – С. 211–215.
- Івашин Д.С., Самородов В.М., Буйдін В.В., Байрак О.М. та ін. Щоб росли горицвіти. Полтава, 1992. 70 с.
- Іллічевський С.О. Обслідування цілинних степів Полтавщини в 1927 р. *Охорона пам'яток природи на Україні*. 1928. Т. 2. С. 89–113.
- Карпенко К.К., Вакал А.П., Родінка О.С. Рослини, занесені до Червоної книги України, що виявлені на території Сумської області *Стан природного середовища та проблеми його охорони на Сумщині*: зб. наук. праць. Вип. 5. – Суми : Джерело, 2001. – С. 7–3.
- Клеопов Ю.Д. Рослинність Карлівського степового заповідника ВУАН Вісник Київського ботанічного саду. Вип. 17. 1934. С. 41–136.
- Коротченко І.А. Рідкісні угруповання степів Полтавщини *Укр. ботан. журн.* 1996. Т. 53, № 3. С. 274–277.
- Коротченко І.А., Дідух Я.П. Степова рослинність південної частини Лівобережного Лісостепу України. II. Клас Festuco-Brometea. *Укр. фітоцен. зб.* 1997. Сер. А., № 1. С. 20–40.
- Краснов А.Н. Ботанико-географический очерк Полтавской губернии. Материалы к оценке земель Полтавской губернии. Отчет Полтавскому губернскому земству. Випуск 16. СПб, 1894, гл. 8. С. 369–513.
- Краснов А.Н. Материалы для флоры Полтавской губернии: Результаты флористических исследований в Полтавской губернии. Харьков. универс. тип. – 1891. – 116 с.
- Криворучко Т.В. Історія популяційних досліджень рідкісних степових ефемероїдів Полтавської області. «Природоохоронний рух на Полтавщині»: матеріали наук.-практ. конф. Полтава: Верстка, 2006. С. 107–111.
- Криворучко Т.В. Особливості поширення, вікові спектри та морфологічні показники ценопопуляцій *Bulbocodium versicolor* (Ker.-Gawl.) Spreng. деяких заповідних територій в межах Полтавської області. *Екологія. Біологічні науки*: зб. наук. праць ПНПУ ім. В.Г. Короленка. Вип. 4 (43). Полтава, 2005. С. 45–52.
- Криворучко Т.В. Особливості поширення, вікові спектри та морфологічні показники ценопопуляцій *Crocus reticulatus* Stev. *ex Adam.* у Лівобережному Придніпров'ї. *Екологія. Біологічні науки*. ПДПУ імені В.Г. Короленка: зб. наук. праць. Вип. 5 (52). Полтава, 2006. С. 151–159.
- Криворучко Т.В. Стан популяційних досліджень рідкісних степових ефемероїдів Полтавської області. Проблеми збереження, відновлення і збагачення біорізноманітності в умовах антропогенно зміненого середовища: матеріали міжнар. наук. конф. Кривий Ріг, 2005. С. 69–71.
- Лавренко Є., Зоз І. Рослинність цілини Михайлівського кінного заводу (кол. Капніста) Сумської округи. *Охорона пам'яток природи на Україні*. 1928. Т. 2. 16 с.
- Мельник В.И., Гриценко В.В., Шевченко Д.Ю. *Bulbocodium versicolor* (Melanthiaceae) в Украине. *Ботан. журн.* 2006. Т. 91, № 10. С. 88–97.

- Мельник В.И., Гриценко В.В., Шевченко Д.Ю., Диденко С.Я. та ін. *Bulbocodium versicolor* (Ker-Gawl.) Spreng. (Melanthiaceae) – редкий вид флоры Европы (географическое распространение, условия обитания и структура ценопопуляций). К.: Фитосоцицентр, 2007. 44 с.
- Мельник В.И., Гриценко В.В., Шевченко Д.Ю. Ареал, эколого-ценотические условия местообитаний и структура ценопопуляций *Bulbocodium versicolor* (Ker-Gawl.) Spreng. (Melanthiaceae). *Інтродукція рослин*. 2006. № 1. С. 23–35.
- Монтрезор В.В. Список растений, собранных в Киевском учебном округе в последний 15-летний период времени, т. е. со времени издания «Обозрение семенных и высших споровых растений» проф. Роговича, 1869 до 1895 г. *Записки Киевского общества естествоиспытателей*. К., 1898. Т. 15, Вып. 2. С. 675–707.
- Ніколаєв М.Ф. Матеріали щодо рослинності на степах Полтавщини. *Записки Полтавського ІНО*. 1927. Т.4. С. 91–99.
- Ольшанський І.Г. Рідкісні види рослин Лохвицького району (Полтавська область, Україна). *Біологія та екологія*: зб. наук. пр. Полтава, 2018. Т. 4, №1. С. 34–52.
- Пачоский Й.К. Результаты флористических исследований в северо-западной части Полтавской губернии. *Записки Киевского общества естествоиспытателей (протоколы собраний)*. 1892. Вып. 2. С. 50–54.
- Рогович А. Обозрение сосудистых и полусосудистых растений, входящих в состав флоры губерний Киевской, Черниговской и Полтавской. Рогович Киев, 1855. 147 с.
- Родінка О., Шляхи охорони рідкісних видів рослин Сумської області / О. Родінка // *Вісник Львів. ун-ту* 2004. Вип. 36. Серія біологічна. С. 91–95.
- Родінка О.С., Карпенко К.К., Вакал А.П., Гончаренко І.В. Рослини, занесені до червоного списку Сумської області. Суми: ПП Вінниченко, 1996. Книга 6, Ч. I. С. 34–35.
- Рослинність УРСР. Степи, кам'яністі відслонення, піски. К.: Наукова думка, 1973. 428 с.
- Саричева З.А. Вплив різних строків викошування на степову рослинність заповідника Михайлівська цілина. *Укр. ботан. журн.* 1962. Т. 19, № 4. С. 40–54.
- Смоляр Н.О., Ханнанова О.Р. Фітосозологічна характеристика проектного заказника «Глибока долина» у Гадяцькому районі (Полтавська область, Україна). *Вісник проблем біології і медицини*. 2016. Вип. 1, Т. 2 (127). С. 48–52.
- Цингер Н. Весенняя флора южной части Полтавской губернии. *Записки Киевского общества естествоиспытателей*. К., 1901. Т. 17. С. 14–15.
- Шапаренко І.Є. Нові знахідки рідкісних степових видів рослин у басейні р. Ползуір'я (Полтавська область). *Біологічні науки*: збірник наукових праць Львівського національного університету імені І. Франка. 2012. Вип. 58. С. 97–106.
- Шмальгаузен И.Ф. Флора Юго-Западной России, т.е. губерний: Киевской, Волынской, Подольской, Полтавской, Черниговской и смежных областей. Руководство для определения семенных и высших споровых растений. К., 1886. Т.6, Вып. 4. 783 с.

Рекомендує до друку Л.Д.Орлова
Отримано 11.11.2018 р.

T.V. Shkura

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

THE HISTORY OF STUDY AND GUARD OF RARE STEPPE EPHEMEROIDS OF LEFT-BANK PRIDNIPROV'YA

The results of history of study and guard of rare steppe ephemerooids of Left-bank Pridniprov'ya are resulted in the article. Four periods and two stages which differ different directions are de bene esse selected.

The first period (the middle of the XIX th – the end of the XIX th century) is characterized information about the separate locations of steppe ephemerooids, which found out during floral studies.

In the third period (1970–2000) priority is sozologichniy direction of researches, next to floristichnim and fitocenotichnim; all together they were directed on an exposure and maintainance of new locations of rare steppe plants, brought to the first edition of the Red book of Ukraine (*Crocus reticulatus* Steven ex Adam, *Bulbocodium versicolor* (Ker. Gawl.) Spreng.), and also to the lists of plants which are guarded in the Poltava area (*Bellevalia sarmatica* (Pall. ex Georgi) Woronow, *Hyacinthella leucophaea* (K. Koch.) Schur, *Muscari neglectum* Guss. ex Ten.). The first stage (1970–1990) differs the new finds of *Crocus reticulatus*, *Bulbocodium versicolor*, *Hyacinthella leucophaea* (over 70 standards are kept in the funds of PW) and creation of a few botanical zakaznikiv, on initiative the Poltava botanists. Most of locations all five kinds was discovered in 90th (second stage) during optimization naturally commandment networks of the Poltava area. Most steppe areas with numeral population of rare steppe ephemerooides entered in the complement of naturally commandment networks (29 objects).

The feature of fourth period (2000 till present time) is a leadthrough of complex botanical researches on existent and designed territories naturally commandment networks, in thereby establishment of population surveys is in LP, theoretical and practical developments in relation to reelecting of regional and national eko-networks.

Key words: *Left-bank Pridniprova, ephemeroïd, rare species, zoological research.*

REFERENCES

- Bairak, O.M. (2000). *Fitoriznomanitnist Livoberezhnoho Prydniprovia*. (Ph.D. diss.). [Fitoriznomanitnist Left-bank Pridniprovia]. Instytut botaniky imeni M.H. Kholodnoho NANU, Kyiv (in Ukrainian).
- Kryvoruchko T.V. & Bairak O.M. (2004). Ekoloĥo-tsenotychni osoblyvosti ridkisnykh efemeroidiv Poltavshchyny [Ekologo-cenotychni of feature of rare ephemeroïds of Poltavshchyni]. In: Ekoloĥiia. Bioloĥichni nauky [Ecology. Biological sciences], 4 (37), pp. 174-180 (in Ukrainian).
- Bairak, O.M., Samorodov, V.M. & Stetsiuk, N.O. (1998). Zberezhny, de stoish, de zhyvesh [Save, where stand, where live]. Poltava: Verstka (in Ukrainian).
- Bairak, O.M., Samorodov, V.M. & Stetsiuk, N.O. (2001). V haiu zahraly prolisky [At a grove began to play proliski]. Poltava: Verstka (in Ukrainian).
- Bajrak, O.M., Stecjuk, N.O. (2005). Atlas ridkisnykh i znykajuchykh roslyn Poltavshchyny [Atlas of rare and endangered plants of Poltava region]. Poltava: Verstka (in Ukrainian).
- Bajrak, O.M. (1997). Konspekt flory Livoberezhnoĥo Prydniprova. Sudynni roslyny [Conspectus of the flora of the Left Bank of Dnipro River Area. Vascular plants]. Poltava: Verstka (in Ukrainian).
- Bairak O.M. (Ed.). (2003). Etalony pryrody Poltavshchyny [Standards of nature of Poltavshchyni]. Poltava: Verstka (in Ukrainian).
- Bairak, O.M. (2006). Botanichniy zakaznyk «Drabynivka» [Botanical zakaznyk of Drabynivka]. Poltava: Verstka (in Ukrainian).
- Bordzilovskiy Ye.I. (1950). Liliini – Liliaceae Hall. In: Flora URSS. AN URSS, Kyiv. Vol. 3. pp. 223–233 (in Ukrainian).
- Ghomlja, L.M., Davydov, D.A. (2008). Flora vyshhykh sudynnykh roslyn Poltavskogo rajonu [Flora of vascular plants of Poltava district]. TOV «Firma Tekhservis», Poltava (in Ukrainian).
- Honcharenko, I.B. & Karpenko, K.K. (1998). Bulbocodium versicolor (Ker.- Gawl.) Spreng.) on Sumschyni, Vakalivshchyna, zb. nauk. Prats, Sumy, 1998 (in Ukrainian).
- Ivashyn, D.S. Samorodov, V.M., Buidin, V.V. & Bairak, O.M. (1992). Shchob rosly horytsvity [That lychnises grew], Poltava (in Ukrainian).
- Illichevskiy, S.O. (1928). Obsliduvannya tsilynykh stepiv Poltavshchyny v 1927 r. [There is an inspection of virgin steppes of Poltavshchyni in 1927]. In: Okhorona pam'iatok pryrody na Ukraini [A guard of sights of nature is on Ukraine]. Poltava. Vol. 2, 89–113 (in Ukrainian).
- Karpenko, K.K., Vakal, A.P. & Rodinka, O.S. (2001). Rosliny zaneseni do Chervonoï knyhy Ukrainy, shcho vyjavleni na terytorii Sumskoï oblasti [Plants are brought to the Red book of Ukraine, that discovered on territory of the Sumskoï area]. Roslyny Stan pryrodnoĥo seredovyshcha ta problemy yoho okhorony na Sumschyni [Plants Being of natural environment and problem of his guard in Sumschyni], Sumy, Vyp. 5, 7–3 (in Ukrainian).
- Kleopov, Y.D. (1934). Roslynnist Karlivskoho stepovoho zapovidnyka VUAN [Vegetation of Karlivskoho of steppe preserve of VUAN]. Visnyk Kyivskoho botanichnoĥo sadu, Vyp. 17, 41–136 (in Ukrainian).
- Korotchenko, I.A. (1996). Ridkisini uhrupovannia stepiv Poltavshchyny [Rare groupments of steppes of Poltavshchyni]. Ukrainskiy botanichnyi zhurnal [Ukrainian botanical magazine], 53 (3), 274–277 (in Ukrainian).
- Korotchenko, I.A. (1997). Stepova roslynnist pivdennoï chastyny Livoberezhnoĥo Lisostepu Ukrainy. II. Klas Festuco-Brometea. [Xeropolium of South part of Left-bank Forest-steppe of Ukraine. II. Class of Festuco-brometea]. Ukrainskiy fitotsenotychniy zbirnyk [Ukrainian fitocenotychniy collection], A (1), 20–40 (in Ukrainian).
- Krasnov, A.N. (1894). Botaniko-geograficheskiy ocherk Poltavskoy gubernii [Botanical and geographical essay of Poltava province]. In: Materialy k otsenke zemel Poltavskoy gub. [Materials to the valuation of grounds in Poltava province]. Poltava gouvernement, Poltava. Vol. 16. 369–513 (in Russian).
- Krasnov, A.N. (1891). Materyaly dlja flory Poltavskoy gubernyy: Rezul'taty florystycheskykh yssledovanyj v Poltavskoy gubernyy [Materials for the flora of the Poltava province: Results of floristicheskikh researches are in the Poltava province]. Har'kov unyvers. typ. (in Russian).
- Kryvoruchko, T.V. (2006). Istoriia populiatsiinykh doslidzhen ridkisnykh stepovykh efemeroidiv Poltavskoi oblasti. «Pryrodokhoronnyi rukh na Poltavshchyni», Poltava: Verstka, 107–111 (in Ukrainian).
- Kryvoruchko, T.V. (2005). Features of distribution, age-old spectrums and morphological indexes of cenopopulyaciy Bulbocodium versicolor (Ker.-gawl.) Spreng. some protected territories within the limits of the Poltava area. [Ecology. Biological sciences], 4 (43), 45–52 (in Ukrainian).

- Kryvoruchko, T.V. (2006). Features of distribution, age-old spectrums and morphological indexes of cenopopulyciy of *Crocus reticulatus* Stev. ex Adam. in Left-bank Pridniprov'a. [*Ecology. Biological sciences*], 5 (52), 151-159 (in Ukrainian).
- Kryvoruchko, T.V. (2005). State of populyciynikh researches of rare steppe ephemerooids of the Poltava area. [Problems of maintainance, renewal and enriching of bioriznomanitnosti, in the conditions of anthropogenic the changed environment], Kryvyi Rih, 69–71 (in Ukrainian).
- Lavrenko, Ye & Zoz, I (1928). Roslynnist tsilyny Mykhailivskoho kinnoho zavodu (kol. Kapnista) Sumskoj okruhy [Vegetation of virgin soil of the Mikhaylivskogo stud farm (kol. Kapnista) of Sumskoj neighbourhood]. In: Okhorona pam'iatok pryrody na Ukraini [*A guard of sights of nature is on Ukraine*]. Vol. 2 (in Ukrainian).
- Mel'nyk, V.Y., Grycenko, V.V. & Shevchenko, D. Ju. (2006). *Bulbocodium versicolor* (Melanthiaceae) v Ukrayne [*Bulbocodium versicolor (Melanthiaceae) in Ukrainian*]. *Botanycheskiy zhurnal [Botanical magazine]*, 10, 88–97 (in Russian).
- Mel'nyk, V.Y. (Ed.). (2007). *Bulbocodium versicolor* (Ker-Gawl.) Spreng. (Melanthiaceae) – redkyj vyd flory Evropy (geografycheskoe rasprostranenyje, uslovnya obytanyja y struktura cenopopuljacyj) [*Bulbocodium versicolor (Ker-Gawl.) Spreng. (Melanthiaceae) – rare type of flora of Europe (geographical distribution, terms of dwelling and structure of cenopopulyciy)*]. Kyiv : Fytosocycocentr (in Russian).
- Mel'nyk, V.I., Grycenko, V.V. & Shevchenko, D.Ju. (2006). Natural habitat, ekologo-cenoticheskie terms of mestoobitaniy and structure of cenopopulyciy *Bulbocodium versicolor* (Ker-Gawl.) Spreng. (Melanthiaceae). [*Introduction of plants*], 1, 23–35 (in Russian).
- Montezor, V.V. (1896). List of plants, collected in the Kievan educational district in a last 15-years-old period of time, I.e. since edition «Review of seminal and higher spore plants» of prof. Rogovicha, 1869 - 1895. [*Spysok rastenyj, sobrannyh v Kyevskom uchebnom okruge v poslednyj 15-letnyj peryod vremeny, t. e. so vremeny yzdanyja «Obozrenye semennyh y vysshyh sporovyh rastenyj» prof. Rogovycha, 1869 do 1895 g.*]. Messages of Kievan society of naturalists [*Zapysky Kyevs'kogo obshhestva estestvoispytatelej*], 15 (2), 675–707 (in Russian).
- Nikolaiev, M.F. (1927). Materials are in relation to a vegetation on steppes of Poltavschini [Materialy shchodo roslynnosti na stepakh Poltavshchyny]. Messages Poltava INO [*Zapysky Poltavskoho INO*], 4, 91–99 (in Ukrainian).
- Olshanskyi, I.H. (2018). Rare types of plants of Lohvicya region (Poltava area, Ukraine). *Biology and ecology*, 4 (1), 34–52. doi: 10.5281/zenodo.1318169
- Pachoskyj, I.K. (1892). Rezultaty florystycheskyh yssledovanyj v severo-zapadnoj chasty Poltavskoj gubernyy [*Results of floristicheskikh researches in north-western part of the Poltava province*]. In Zapysky Kyevs'kogo obshhestva estestvoispytatelej (protokoly sobranyj) [*Message of Kievan society of naturalists (protocols of collections)*], 2, 50–54 [in Russian].
- Rogovych, A. (1855). Obozrenye sosudystyh y polysosudystyh rastenyj, vhodjashhyh v sostav flory gubernyy Kyevs'koj, Chernygovskoj y Poltavskoj [*Obozrenie vascular and semivascular plants, entering in the complement of flora of provinces Kievan, Chernigov and Poltava*], Kyev [in Russian].
- Rodinka, O. (2004). Shliakhy okhorony ridkisykh vydiv roslyn Sums'koj oblasti [*Ways of guard of rare types of plants of the Sums'koj area*]. In Visnyk Lvivskogo universitetu, Seriya biolohichna [*Announcer Lviv university, Series are biological*], 36, pp. 91–95 (in Ukrainian).
- Rodinka, O.S., Karpenko, K.K., Vakal, A.P. & Honcharenko, I.V., (1996). *Plants, brought to the red list of the Sums'koj area* (pp. 34–35.). Sumy: PP Vinnichenko (in Ukrainian).
- Sarycheva, Z.A. (1962). Vplyv riznykh strokiv vykoshuvannia na stepovu roslynnist zapovidnyka Mykhailivska tsilyna [*Influence of different terms of mowing on the xeropolium of preserve Mikhaylivska virgin soil*]. In Ukrainiyskiy botanichniy zhurnal [*Ukrainian botanical magazine*], 19 (4), pp. 40–54 (in Ukrainian).
- Smoliar, N.O., Khannanova, O.R. (2016). Fitosozolohichna kharakterystyka proektovanoho zakaznyka «Hlyboka dolyna» u Hadiatskomu raioni (Poltavska oblast, Ukraina) [Fitosozologichna description of designed zakaznyka the «Deep valley» in Gadyackomu district (Poltava area, Ukraine)]. In Visnyk problem biolohii i medytsyny [*Announcer of problems of biology and medicine*], 2 (127), pp. 48–52 (in Ukrainian).
- Shaparenko, I.E. (2012). Novi znakhidky ridkisykh stepovykh vydiv roslyn u baseini r. Poluzir'ia (Poltavska oblast) [The new finds of rare steppe types of plants in a pool Poluzir'ya (Poltava area)]. In *Biological sciences: collection of scientific labours of the Lviv national university [Biolohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats Lvivskoho natsionalnoho universytetu]*, 58, pp. 97–106.